

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
результатів дисертації Гасанова Рафаїла Гамзага огли
на тему «Книга псалмів в українській академічній хоровій музиці
кінця ХХ – початку ХХІ століття»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 02 Культура і мистецтво
за спеціальністю 025 Музичне мистецтво

Актуальність теми дослідження. Книга псалмів (Псалтир) як квінтесенція релігійно-філософського почуття віруючої людини у різних його проявах (молитовно-стриманому, благальному, покайному, урочисто-піднесеному) здавна була і залишається благодатним джерелом натхнення для композиторів різних культур світу, зокрема й української. У незалежній Україні на хвилі відродження національно-духовних цінностей інтерес митців до віршів Псалтиря дедалі зростає, адже «укорінена в культурних шарах минулого духовно-релігійна музика забезпечує надійний зв'язок з національною традицією і, разом з тим, творить значну перспективу нових творчих шукань, суб'єктивних інтерпретацій, тлумачень форми і змісту з позицій моральних запитів нового часу». Актуальність духовного феномену Псалтиря обумовлена також потребою осмислення травматичного досвіду воєнної дійсності. Як слушно зазначив Євген Станкович, наш складний час потребує такої музики, яка «зцілює людський дух», тож втілена у музиці молитва, сьогодні особливо важлива для українців у пошуках надії та віри в перемогу над ворогом.

За останнє тридцятиліття в українській музиці накопичено солідний корпус різножанрових утілень псалмових текстів, написаних композиторами кількох поколінь. Серед авторів – видатні «шістдесятники» (Валентин Сильвестров, Мирослав Скорик, Юрій Іщенко, Леся Дичко, Євген Станкович), митці, чие становлення припало на 1970-і–1980-і (Олександр Яковчук, Микола Ластовецький, Віктор Степурко, Віктор Камінський) та 1990-і–2000-і роки (Ганна Гаврилець, Олександр Козаренко, Вікторія Польова, Ірина Алексійчук, Богдана Фроляк, Рубен Толмачов). Пріоритетний жанровий напрям їхньої творчості – хорова музика, що увиразнює генетичний зв'язок композиторського мислення кінця ХХ – початку ХХІ століття із давньою питомо національною традицією народного та церковного співу.

Хорові твори на тексти Псалтиря у доробку українських композиторів сучасності неодноразово привертала увагу дослідників. Так, Яна Бардашевська та Оксана Александрова вивчали аспекти формотворення та стилістики псалмових творів В. Степурка, Олена Полетаєва і Марина Варакута – Г. Гаврилець; Ірина Гарькава та Ольга Зосім – Ю. Іщенка; Аліса Волошенко – І. Алексійчук. Псалми В. Польової аналізували Олександра Торба й Ірина П'ятницька-Позднякова; хоровий концерт Є. Станковича на тексти Псалтиря – Алла Волотка; кантату М. Ластовецького «Псалми

Давидові» – Любомира Ластовецька. Дослідниця Марія Каралюс розглянула «Псалом Давида №2» В. Камінського. Переважна більшість проаналізованих композицій написана на тексти псалмів у перекладі Івана Огієнка.

Окрему групу розвідок складають праці, присвячені музичним утіленням псалмів в інтерпретації Тараса Шевченка. Триптих М. Скорика на Шевченкові тексти став об'єктом уваги Ігоря Тилика; хоровий цикл Р. Толмачова «Давидові псалми» – Юлії Воскобойнікової. Хорові композиції на вірші псалмів Шевченка у творчості різних українських композиторів вивчала Леся Півторацька (Герасименко).

Попри наявність означених праць, що певним чином стосуються української хорової музики на тексти псалмів, ще не здійснено цілісного дослідження цього сегменту творчості, в якому були б враховані жанрові пріоритети композиторів, історико-культурний контекст створення композицій на псалмові вірші та зв'язок аналізованих творів із певною жанровою традицією в українській музиці, музична семантика та стильова специфіка втілення образно-духовного змісту псалмів. Доцільність розкриття цих важливих аспектів актуалізує проблематику дисертації.

Зв'язок науковими планами, програмами, темами. Дисертацію виконано відповідно до наукової теми Факультету музичного мистецтва і хореографії Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Розвиток духовного потенціалу особистості в неперервній мистецькій освіті» (2016–2026), державний реєстраційний номер 0116U003993. Тему дисертації затверджено вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол №10 від 30 листопада 2022 р.); уточнену тему дисертації затверджено вченою радою Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (протокол №12 від 26 листопада 2025 р.).

Мета дослідження – виявити жанрово-стильову специфіку утілень текстів Книги псалмів в українській академічній хоровій музиці кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Завдання дослідження:

- опрацювати наукову літературу гуманітарного профілю, присвячену псалму як літературно-музичному жанру й визначити його типологію, семантику та функції;
- з'ясувати роль Книги псалмів в історії української духовної культури та характер її впливу на музичне мистецтво;
- простежити шляхи і форми втілення текстів Псалтиря у творчості українських композиторів ХVІІ – першої третини ХХ століття;
- висвітлити соціокультурні умови розвитку української академічної духовної музики кінця ХХ – початку ХХІ століття;
- визначити основні характеристики концепту духовності та його вплив на образно-змістове оновлення творчості українських композиторів кінця ХХ – початку ХХІ століття;
- проаналізувати жанрово-стильові втілення псалмових текстів у хоровій творчості українських композиторів кінця ХХ – початку ХХІ століття;

- обґрунтувати історичну значущість хорового доробку українських композиторів на тексти Псалтир.

Об'єкт розгляду в дисертації – українська академічна хорова музика кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Предмет дослідження – хорові твори різних жанрів академічної музики, написані на тексти Псалтиря в українському перекладі українськими композиторами кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають наукові праці з проблем:

Культурології, філософії, теології, літературознавства (Абрамович С., Берегова О., Бетко І., Бубер М., Вернюк Н., Вестерманн К., Гайда Р., Гункель Г., Даниленко І., Домашовець В., Ігнатова Л., Колесник Кримський С., Крип'якевич П., Літвінова С., Маланюк Є., Олексюк О., Ортега-і-Гассет Х., Пахльовська О., Петлій С., Пляцко Р., Самойленко О., Тюріна Т., Фромм Е., Чотарі В., Шаповалова Л., Швейцер А.);

Української духовної музики (Александрова О., Антоненко М., Антонович М., Афоніна О., Воскобойнікова Ю., Гарькава І., Гусарчук Т., Зосім О., Каралюс М., Карась Г., Коменда О., Компанієць Т., Корній Л., Кудрик Б., Кузьмінський І., Кухарик Г., Кутасевич А., Літвінова С., Макаренко О., Маласпіна В., Руденко Л., Сиротинська Н., Скаженик М., Тилик І., Черторижська М., Шевчук О., Шуміліна О., Юрченко М., Ясиновський Ю., Яструб О.);

Історії української музики (Антонович М., Берегова О., Бондаренко А., Герасимова-Персидська Н., Гнатишин О., Грица С., Зваричук Ж., Зосім О., Кияновська Л., Козаренко О., Коменда О., Корній Л., Кудрик Б., Кузьмінський І., Лігус О., Ляшенко І., Назар Л., Новакович М., Пучко-Колесник Ю., Цалай-Якименко О.);

Української хорової музики кінця ХХ – початку ХХІ століття (Бакумець А., Бардашевська Я., Варактута М., Власополов Ю., Волоotka А., Воскобойнікова Ю., Герасименко Л., Гобдич М., Грица С., Заверуха О., Зосім О., Каменева А., Кириленко Я., Корчова О., Крамаренко О., Кухарик Г., Кушнірук О., Ластовецька Л., Літвінова С., Любченко В., Мануляк О., Осипенко В., Півторацька Л., Піхтар О., Плечелюк Г., Полетаєва А., П'ятницька-Позднякова І., Сухомлінова Т., Терещенко А., Торба О.).

Методи дослідження. Для виконання завдань дисертації використано такі **методи**:

- *історичний* (для аналізу процесів формування, поширення та функціонування Книги псалмів в історії духовної культури);
- *історико-культурний* (у розгляді історичних та соціокультурних умов розвитку української музики кінця ХХ – початку ХХІ століття);
- *жанрово-стильового аналізу* (для розгляду жанрових, композиційних, структурних та стилістичних ознак обраних творів);
- *семантичний* (для осмислення образно-духовного змісту аналізованих хорових творів на основі поетичних текстів псалмів);

- *компаративний* (з метою вияву спільних та відмінних ознак в аналізованих творах);
- *інтерпретологічний* (з метою порівняння стильових утілень певного вірша у творах, написаних різними композиторами).

Наукова новизна та теоретичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що у дисертації:

вперше:

- систематизовано основні жанрові зразки утілень текстів Псалтиря в українській академічній хоровій музиці кінця XX – початку XXI століття;
- комплексно розглянуто значний корпус різножанрових творів на основі псалмів в українській академічній хоровій музиці кінця XX – початку XXI століття;
- введено в науковий обіг та детально проаналізовано хоровий концерт О. Яковчука «Які любі оселі Твої, Господи» (Пс. 83); хорові мініатюри Є. Станковича (Пс. 27), Лесі Дичко (Пс. 67), Г. Гаврилець (Пс. 142), В. Польової (Пс. 1, 2, 3, 90); хоровий цикл О. Яковчука «Псалми царя Давида».

набули подальшого розвитку:

- дискурс феномену духовності в українській музичній культурі;
- жанрово-стильові аспекти вивчення української академічної хорової музики кінця XX – початку XXI століття.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання її результатів у науковій, концертно-виконавській та педагогічній діяльності. Зокрема, матеріали аналізу хорових творів на тексти Псалтиря можуть увійти до лекційних курсів з історії української культури, історії хорового мистецтва, історії української музики, аналізу музичних творів. Викладені у дослідженні авторські ідеї можуть також бути корисними для виконавців у роботі з репертуаром.

Апробація результатів дослідження відбувалася у формі обговорень ключових методологічних положень та висновків на засіданнях кафедри музикознавства та музичної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. Аналітичні спостереження, викладені в роботі, висвітлювалися під час виступів на десяти міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Ювілейна палітра 2022: до пам'ятних дат видатних українських діячів і композиторів» (м. Суми, 21-23 грудня 2022 року, Навчально-науковий інститут культури і мистецтв Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка); VII Міжнародних науково-практичних читань пам'яті академіка Анатолія Авдієвського (м. Київ, 3 березня 2023 року, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова); IX Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції «Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття» (м. Київ, 11 травня 2023 року, Київський столичний університет імені Бориса

Грінченка); VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Ювілейна палітра 2023. Пам'ятні дати української музичної культури: до 45-річчя ННІ культури і мистецтв Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка», (м. Суми, 22-23 листопада 2023 року, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка); X Міжнародній науково-практичній конференції «Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття» (м. Київ, 16 травня 2024 року, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка); III Всеукраїнській науково-практичній конференції до 65-ої річниці від дня заснування Хмельницького фахового музичного коледжу ім. В.І. Заремби «Молодіжне музикознавство - 2024» (м. Хмельницький, 17-18 травня 2024 року, Хмельницький фаховий музичний коледж імені Владислава Заремби); XII Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми мистецької освіти і художньої культури» (м. Київ, 23 травня 2024 року, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Україна. Європа. Світ. Історія та імена в культурно-мистецьких рефлексіях» (м. Київ, 7-9 листопада 2024 року, Національна музична академія України); XXI Міжнародній науково-творчій конференції студентів, аспірантів, докторантів: «Мистецтво та шляхи його осмислення в дослідженнях молодих науковців» (м. Харків, 22–23 квітня 2025 року, ХНУМ імені І. П. Котляревського); XI Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції «Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття» (м. Київ, 16 травня 2025 року, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 5 публікаціях одноосібного авторства та 1 публікації у співавторстві (Лігус О. М.), серед яких 3 статті у наукових фахових виданнях України та 3 публікації тез доповідей у збірках матеріалів наукових конференцій, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Наукові статті, опубліковані у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України

1. Гасанов Р. Псалом №8 в українській хоровій музиці кінця XX – початку XXI століття: аналіз композиторських інтерпретацій (на прикладі творів Євгена Станковича та Олександра Яковчука). *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ, 2024. Вип. 3. С. 222–227. DOI <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2024.313319>
2. Гасанов Р. Псалом №67 Лесі Дичко в контексті духовної хорової творчості композиторки. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Рівне, 2024. Вип. 49. С. 278–282. DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi49.867>
3. Гасанов Р., Лігус О. Хоровий цикл «Псалми царя Давида» Олександра Яковчука: особливості втілення духовного змісту текстів Псалтиря. *Українська музика : науковий часопис*. Львів, 2025. Вип. № 3 (54). С. 7–16. DOI <https://doi.org/10.32782/2224-0926-2025-3-54-1>

Публікації, у яких додатково висвітлено результати дисертації

1. Гасанов Р. Псалми Ганни Гаврилець як квінтесенція духовно-філософських пошуків українських композиторів кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Ювілейна палітра 2022: до пам'ятних дат видатних українських музичних діячів і композиторів*: збірник статей за матеріалами VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (21-22 грудня 2022 року). Суми, 2023. С. 43–47.
2. Гасанов Р. «Псалми царя Давида у духовній спадщині Олександра Яковчука». *«Молодіжне музикознавство – 2024»*: збірник статей за матеріалами III Всеукраїнської науково-практичної конференції до 65-ої річниці від дня заснування Хмельницького фахового музичного коледжу ім. В. І. Заремби (17-18 травня 2024 року). Хмельницький, 2024. С. 62–66.
3. Гасанов Р. Рефлексія війни у творчості Вікторії Польової (на прикладі Псалма №90). *Мистецтво та шляхи його осмислення в дослідженнях молодих науковців*: збірник статей за матеріалами ХХІ Міжнародної науково-творчої конференції ХНУМ імені І. П. Котляревського. (22–23 квітня 2025 року). Харків, 2025. С. 29–33.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Положення наукової новизни та висновки одержані автором на основі особистих аналітичних спостережень та результатів дослідження.

У статті, підготовленій у співавторстві з О. Лігус, вперше проаналізовано хоровий цикл «Псалми царя Давида» Олександра Яковчука. Відзначено вагу хорового доробку духовного змісту у творчості композитора. Простежено драматургію хорового циклу, що містить тексти Псалтиря в поетичній інтерпретації Тараса Шевченка та перекладі Івана Огієнка. Окреслено жанрові типи обраних віршів, серед яких домінують молитви прославлення, благання та вдячності урочисто-дифірамбічного, драматичного, скорботного й патетичного характеру. З'ясовано, що всі псалми циклу об'єднані ідеєю духовного вдосконалення людини: від стану зневіри й розпачу (Пс. № 11) – до відчуття духовного прозріння (Пс. № 2) та усвідомлення складності християнського вибору (Пс. № 27).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, списку публікацій, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (166 позицій, з-поміж яких 6 – іноземними мовами), додатків (на 32 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 224 сторінок, із них основного тексту 151 сторінок.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана фаховою українською мовою, текстове подання матеріалу відповідає стилю науково-дослідної літератури.

Дотримання здобувачем академічної доброчесності в дисертації та наукових публікаціях, в яких висвітлено наукові результати дисертації. На підставі вивчення тексту дисертації і наукових публікацій, результатів автоматизованої перевірки на плагіат та їх експертної оцінки встановлено,

що дисертація і наукові публікації виконані самостійно, не містять академічного плагіату, фальсифікації, фабрикації, самоплагіату. Усі використані здобувачем у тексті дисертації свої наукові праці без посилання на ці праці були попередньо опубліковані з метою висвітлення в них основних наукових результатів дисертації та вказані в анотації дисертації.

Відповідність змісту дисертації галузі знань та спеціальності. Зміст дисертації відповідає галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 025 Музичне мистецтво.

Рішення.

1. Дисертація Гасанова Рафаїла Гамзага огли на тему «Книга псалмів в українській академічній хоровій музиці кінця ХХ – початку ХХІ століття», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 Музичне мистецтво, є завершеною, самостійною роботою, що містить науково обґрунтовані результати, актуальність, наукову новизну, теоретичне та практичне значення і відповідає п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023.

2. Дисертація Гасанова Рафаїла Гамзага огли та наукові публікації, в яких висвітлено наукові результати дисертації, виконано на належному науковому рівні з дотриманням вимог академічної доброчесності.

3. Гасанов Рафаїл Гамзага огли на високому рівні оволодів методологією наукової діяльності, набув теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Здобувач вільно володіє матеріалом.

4. Рекомендувати дисертацію Гасанова Рафаїла Гамзага огли на тему «Книга псалмів в українській академічній хоровій музиці кінця ХХ – початку ХХІ століття» до публічного захисту у разовій спеціалізованій вченій раді для присудження Р. Г. огли Гасанову ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Головуюча –
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри музикознавства
та музичної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Ольга ОЛЕКСЮК